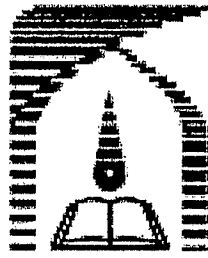

۱۰/۱۲/۳

۱۰/۱۲/۱۱

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

علنی بودن دادرسی کیفری به عنوان یکی از
شاخص‌های دادرسی منصفانه

سمیه نیکوئی

استاد راهنما:

دکتر جلیل امیدی

استاد مشاور:

دکتر محمد جعفر حبیب‌زاده

خرداد ۱۳۸۶

۱۵۱۴۱۱

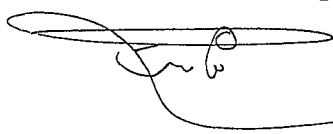

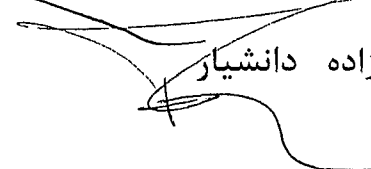
۱۳۸۷ / ۲ / ۲۵

کتابخانه اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

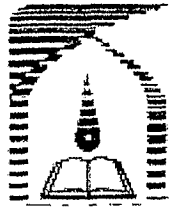
به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد خانم سمیه نیکوئی تحت عنوان "علنی بودن دادرسی کیفری به عنوان یکی از شاخصهای دادرسی منصفانه" را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر جلیل امیدی	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر محمد جعفر حبیب زاده	دانشیار	
۳- استاد ناظر	دکتر رجب گلدوست	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر علی خالقی	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محمد جعفر حبیب زاده	دانشیار	

۱۳۸۷ / ۲ / ۲۵

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به دفتر نشر آثار علمی، دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته حقوق جزا و جرمشناسی است که در سال ۱۳۸۶ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر جلیل امیدی و مشاوره جناب آقای دکتر محمدجعفر حبیب زاده از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

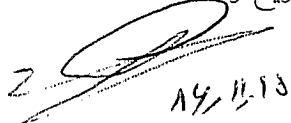
ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تادیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توفیق کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب سمیه نیکوئی دانشجوی رشته حقوق و جزا و جرمشناسی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: سمیه نیکوئی

تاریخ و امضاء:

۱۴/۱۱/۱۵

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استناد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استناد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود. ۱۳۸۴/۴/۲۵

سمیه نوری

تقدیم به

زندگی فرصتی است از آن بهره بگیر.

زندگی رؤیایی است آن را تمقق ببخش

زندگی جاده‌ای است ...

مانده بودم بر جاده تقدیر...

جاده‌ای که دشواری‌اش را همگام با من پیمودید

قدم به قدم، همراه با من

آغاز را از شما آموختم و پایانش تقدیم به شما

تقدیم به شما که همواره تمقق بخش رویاهایم بوده‌اید

پدر ، مادر و همسر عزیزم

تشکر و سپاسگزاری

آموزش باید به گونه‌ای باشد که آنچه ارائه می‌شود به عنوان

یک هدیه ارزشمند تلقی شود نه یک وظیفه سخت و دشوار

آلبرت اینشتین

سپاس و تشکر من به تمام کسانی که آموزش

را چون هدیه‌ای ارزشمند به من تقدیم کردند

آقای دکتر جلیل امیدی و

آقای دکتر محمدجعفر مبین‌زاده

چکیده

علنی بودن دادرسی که اصطلاحاً عبارت است از عدم ایجاد مانع برای حضور افراد و رسانه‌ها در جلسات رسیدگی، یکی از معیارهای اساسی محاکمه منصفانه محسوب می‌شود. حفظ حقوق متهم و تأمین مصلحت اجتماع، مبانی نظری علنی بودن دادرسی را تشکیل می‌دهند. این اصل نیازمند لوازم و اقتضائاتی چون رفع موانع حضور افراد، امکان انتشار جریان رسیدگی، حضور متهم در دادگاه، مواجهه وی با شهود، شفاهی بودن دادرسی و قرائت علنی رأی دارد. به رغم اقتضای اطلاق اصل علنی بودن، محدوده اعمال آن در مرحله رسیدگی ماهوی، خصوصاً در مرحله بدوی متمرکز است. تحقیقات مقدماتی، تجدیدنظرهای شکلی و رسیدگی فرجامی به دلیل طبیعت خاص خود، غیرعلنی برگزار می‌شوند. برخلاف برداشتهای اولیه، علنی بودن دادرسی فوایدی فراتر از حفظ حقوق متهم دارد و مفاهیم و مصالحی مانند حقوق بزه‌دیده، مصلحت اجتماع، شفافیت اجرای عدالت، عبرت و بازدارندگی و توسعه همه جانبه عدالت کیفری را هم دربرمی‌گیرد. اصل مزبور در اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر مورد تصریح قرار گرفته است. در ایران نیز قانون اساسی در دو اصل ۱۶۵ و ۱۶۸ و قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری در ماده ۱۸۸ بر ضرورت علنی بودن دادرسی کیفری تأکید کرده‌اند. در فقه اسلامی که خاستگاه قوانین موضوعه ایران تلقی می‌شود، صراحتی درباره ضرورت علنی بودن دادرسی وجود ندارد. با این حال با عنایت به عدم تصریح به سرّی بودن محاکمات از یک سو و برگزاری دادرسی‌ها در اماکن و فضاهای قابل دسترس برای عموم از سوی دیگر، می‌توان در عمل علنی بودن دادرسی را به فقه منسوب نمود. اخلاق حسنه، نظم عمومی، امنیت ملی و احساسات مذهبی، رسیدگی به جرایم اطفال و تقاضای اصحاب دعوا در دعای خصوصی، در مجموع استثنائات اصل علنی بودن دادرسی محسوب می‌شوند که مصادیق برخی از آنها در حقوق ایران مبهم است. از همین رو به عنوان دستاورد تحقیق پیشنهاد شده است که قانونگذار ضمن برداشت صحیح از مفهوم علنی بودن دادرسی و تأمل در آثار و فواید آن، شرایط لازم برای اعمال چنین اصلی را فراهم آورد و افزون بر تبیین مفهوم و رفع ابهام موجود در برخی از استثنائات مذکور در قانون، سرّی بودن محاکمات را در موارد مستثنی منوط به صدور قرار خاص بنماید؛ در کنار اینها، لزوم علنی بودن قرائت رأی، ضرورت آزادی عمل بیشتر وکیل متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی، لزوم آموزش قضات و آشنا ساختن آنان با مزایای علنی بودن دادرسی و اصلاح ساختاری و ماهوی ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری پیشنهاد شده است.

کلید واژه‌ها: دادرسی کیفری - دادرسی منصفانه - علنی بودن دادرسی - حق متهم - مصلحت اجتماع - اسناد حقوق بشر - قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران - قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
-------	------

فصل اول - مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱- تبیین مسأله.....	۲
۲-۱- سابقه و ضرورت تحقیق.....	۵
۳-۱- سؤال‌های تحقیق.....	۶
۴-۱- فرضیه‌های تحقیق.....	۶
۵-۱- اهداف تحقیق.....	۷
۶-۱- روش تحقیق.....	۷
۷-۱- چهارچوب کلی تحقیق.....	۷

فصل دوم - تعریف، تحولات تاریخی و مبانی نظری علنی بودن دادرسی کیفری

۱-۲- تعاریف.....	۹
۱-۱-۲- دادرسی منصفانه.....	۹
۲-۱-۲- دادرسی علنی.....	۱۱
۲-۲- تحولات تاریخی علنی بودن دادرسی.....	۱۳
۱-۲-۲- علنی بودن در نظام‌های دادرسی کیفری.....	۱۴
۱-۱-۲-۲- نظام دادرسی اتهامی.....	۱۴
۲-۱-۲-۲- نظام دادرسی تفتیشی.....	۱۶
۳-۱-۲-۲- نظام دادرسی مختلط.....	۱۷
۴-۱-۲-۲- نظام دادرسی اسلامی.....	۱۸
۲-۲-۲- سیر تاریخی علنی بودن دادرسی در حقوق ایران.....	۲۰
۱-۲-۲-۲- دوران باستان.....	۲۰

۲۲ ۲-۲-۲-۲ دوران میانه از انقراض ساسانیان تا انقلاب مشروطه
۲۳ ۳-۲-۲-۲ از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی
۲۵ ۴-۲-۲-۲ دوران انقلاب اسلامی
۲۸ ۳-۲-۳-۲ مبانی نظری علنی بودن دادرسی
۲۹ ۱-۳-۲-۲ حق متهم
۳۲ ۲-۳-۲-۲ مصلحت جامعه

فصل سوم - مقتضیات، قلمرو و فایده‌های علنی بودن دادرسی و تأثیر آن بر حقوق

کنشگران فرآیند عدالت کیفری

۳۶ ۱-۳-۱-۱ مقتضیات علنی بودن دادرسی
۳۶ ۱-۱-۱-۳ رفع موانع حضور مردم و رسانه‌ها در جلسات دادرسی
۳۸ ۲-۱-۱-۳ امکان انتشار جریان دادرسی
۴۰ ۳-۱-۱-۳ حضور متهم در جلسه دادرسی
۳۴ ۴-۱-۱-۳ مواجهه متهم با شاکی و شهود و امکان پرسش از آنها
۴۹ ۵-۱-۱-۳ مشخص بودن هویت کنشگران فرآیند دادرسی کیفری
۵۱ ۶-۱-۱-۳ شفاهی بودن دادرسی
۵۳ ۷-۱-۱-۳ اعلان و قرائت علنی رأی
۵۴ ۲-۳-۲-۲ قلمرو علنی بودن دادرسی
۵۵ ۱-۲-۲-۳ مرحله تحقیقات مقدماتی
۵۹ ۲-۲-۲-۳ مرحله دادرسی بدوی
۶۰ ۳-۲-۲-۳ مرحله تجدیدنظر

۶۱مرحله دادرسی فرجامی.....۴-۲-۳
۶۵فایده‌های علنی بودن دادرسی.....۳-۳
۶۵تحقق مصلحت جامعه.....۱-۳-۳
۶۶شفافیت در اعمال عدالت.....۲-۳-۳
۶۷تضمین حقوق دفاعی متهم.....۳-۳-۳
۶۷ارعاب و بازدارندگی.....۴-۳-۳
۶۸توسعه همه جانبه عدالت کیفری.....۵-۳-۳
۶۸تأثیر علنی بودن دادرسی بر حقوق کنشگران فرآیند عدالت کیفری.....۴-۳
۶۹تأثیر بر حقوق متهم.....۱-۴-۳
۷۳تأثیر بر حقوق بزه‌دیده.....۲-۴-۳
۷۴اجرای صحیح عدالت.....۱-۲-۴-۳
۷۴مشارکت بزه‌دیده در فرآیند کیفری.....۲-۲-۴-۳
۷۵دسترسی به دلایل و آگاهی از روند رسیدگی.....۳-۲-۴-۳
۷۶اظهارات بزه‌دیده درباره تأثیر جرم بر خود.....۴-۲-۴-۳
۷۶حفظ هویت بزه‌دیده.....۵-۲-۴-۳
۸۰تأثیر بر حقوق زیاندیدگان غیرمستقیم.....۶-۲-۴-۳

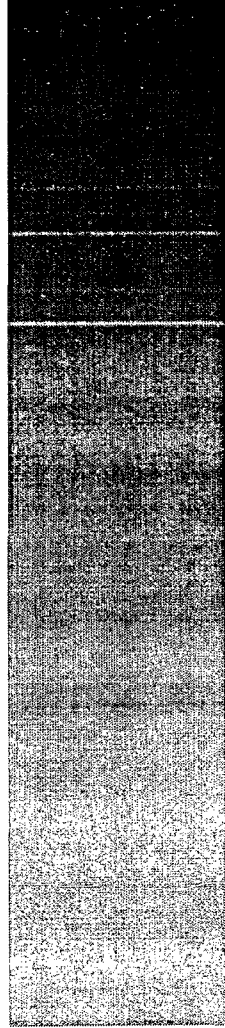
فصل چهارم - علنی بودن دادرسی در اسناد حقوق بشر، فقه اسلامی و قوانین موضوعه

ایران و استثنائات آن

۸۳علنی بودن دادرسی در اسناد حقوق بشر.....۱-۴
۸۳اسناد جهانی.....۱-۱-۴

۸۳.....	۱-۱-۱-۴- اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
۸۴.....	۱-۱-۲-۴- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.....
۸۶.....	۱-۱-۳-۴- اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.....
۸۷.....	۱-۲-۴- اسناد منطقه‌ای.....
۸۷.....	۱-۲-۱-۴- کنوانسیون اروپایی حقوق بشر.....
۸۹.....	۱-۲-۲-۴- کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر.....
۸۹.....	۱-۲-۳-۴- اعلامیه اسلامی حقوق بشر.....
۹۰.....	۲-۴- علنی بودن دادرسی در فقه اسلامی.....
۹۱.....	۱-۲-۴- قضاوت در موضع مشخص.....
۹۲.....	۲-۲-۴- قضاوت در مسجد.....
۹۴.....	۳-۲-۴- حضور صاحب‌نظران در جلسه محاکمه.....
۹۵.....	۳-۴- علنی بودن دادرسی در قوانین موضوعه ایران.....
۹۵.....	۱-۳-۴- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۹۶.....	۱-۱-۳-۴- اصل یکصد و شصت و پنجم.....
۹۷.....	۲-۱-۳-۴- اصل یکصد و شصت و هشتم.....
۹۸.....	۱-۲-۱-۳-۴- علنی بودن محاکمه متهمان سیاسی و مطبوعاتی.....
۱۰۱.....	۲-۲-۱-۳-۴- حضور هیأت منصفه در دادرسی‌های سیاسی و مطبوعاتی.....
۱۰۴.....	۲-۳-۴- قوانین عادی.....
۱۱۲.....	۱-۲-۳-۴- ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری.....
۱۷.....	۴-۴- استثنائات علنی بودن دادرسی و نقد و ارزیابی آنها.....
۱۱۸.....	۱-۴-۴- اعمال منافی عفت و اخلاق حسنه.....

۱۱۹	۲-۴-۴- امور خانوادگی یا دعاوی خصوصی
۱۲۰	۳-۴-۴- امنیت یا احساسات مذهبی
۱۲۱	۴-۴-۴- جرایم اطفال
۱۲۳	۱-۴-۴-۴- معاهده حقوق کودک
۱۲۴	۲-۴-۴-۴- قواعد پکن
۱۲۶	۳-۴-۴-۴- علل غیرعلنی بودن دادرسی اطفال
۱۲۷	۵-۴-۴- منع حضور گروه‌های خاص
۱۲۸	نتایج و پیشنهادهای
۱۳۳	کتابنامه
۱۴۳	چکیده انگلیسی

فصل اول: کلیات

۱-۱- تبیین مسأله

امروزه یکی از مهمترین چالش‌های فراروی گسترش حاکمیت دولت‌ها جهت توسعه نظارت بر شهروندان، تضمین امنیت افراد در برابر هیأت حاکمه و یا صاحبان قدرت می‌باشد. امنیت افراد بشر در واقع اطمینان خاطر آنان نسبت به حفظ جان، حیثیت و حقوق مادی و معنوی خود می‌باشد که با توجه به زمینه‌های حمایت از آن به بخش‌های مختلفی مانند امنیت خلوت افراد، امنیت جان، امنیت مال و غیره تقسیم می‌شود. در این میان یکی از مهمترین شاخه‌های امنیت فردی، تضمین امنیت قضایی است.

امنیت قضایی یعنی تضمین امنیت افراد در مقابل هر نوع توقیف، زندانی شدن، مجازات و دیگر تعرضات غیرقانونی حکومت که دربرگیرنده یک نوع تکلیف برای دولتها و دستگاه عدالت در جهت حفظ و تأمین این امر می‌باشد. در قانون اساسی نیز این امر، یعنی تأمین حقوق همه جانبه افراد اعم از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه، به عنوان یکی از مهمترین وظایف دولت بر شمرده شده است.

در این راستا دستگاه متولی اجرای عدالت کیفری و تأمین‌کننده امنیت قضایی، زمانی می‌تواند عدالت و امنیت قضایی افراد را تأمین نماید که دادگاه‌ها و مراجع قضایی، در اجرای وظایف قانونی خود به گونه‌ای رفتار کنند که به حقوق و آزادی‌های افراد لطمه‌ای وارد نشود و حرمت انسان‌ها مورد تعرض قرار نگیرد. بر همین اساس یک نظام کیفری شایسته باید متضمن اصول لازم‌الاحترامی باشد که در عین تعقیب و مجازات مجرمان، شأن و منزلت افراد را در تمامی مراحل پیگرد تا صدور و اجرای حکم تضمین و حمایت کند. از این اصول تحت عنوان «اصول دادرسی منصفانه» در نظریه حقوقدانان و اعلامیه‌های جهانی و منطقه‌ای حقوق بشر یاد می‌شود. بنابراین رعایت «اصول دادرسی منصفانه» گواه بر وجود یک نظام دادگستری شایسته است. یکی از مهمترین این اصول، «اصل علنی بودن دادرسی کیفری» است.

اصل علنی بودن دادرسی، به عنوان یکی از تضمینات مهم امنیت قضایی، بدین معنی است که مردم بتوانند در جلسات دادرسی حضور یابند، در جریان محاکمات قرار گیرند و در یک داوری عمومی منصفانه بودن آن را ارزیابی نمایند. از آنجا که دستگاه قضایی همانند دیگر نهادها و ارگان‌های دولتی، امانتدار مردم است؛ با علنی بودن دادرسی، عملکرد آن تحت نظارت مستقیم مردم و افکار عمومی قرار می‌گیرد و از گرایش به انحراف مصون خواهد ماند و از برکت این نظارت، امنیت قضایی افراد نیز به نحو شایسته تضمین خواهد شد.

علنی بودن دادرسی مبتنی بر عدالت کیفری سنتی یا عدالت کیفری بر پایه سزادهی (Retributive) است و عدالت ترمیمی (Restorative)، غیرعلنی یا محرمانه (Confidential) است. در اصل چهاردهم از اصول اساسی بکارگیری برنامه‌های عدالت ترمیمی در موضوع‌های کیفری شده: «گفتگوهای فرایند عدالت ترمیمی عمومی نیست و لازم است که محرمانه باشد. جریان گفتگوها جز در موارد توافق طرفین یا الزام قانون ملی نباید افشا شود»^۱.

به نظر می‌رسد که تأکید بر محرمانگی فرایند عدالت ترمیمی به منظور حفظ حیثیت و اعتبار بزه‌دیده و بزهکار و امکان بازگشت آبرومندانۀ آنان به جامعه است. علنی بودن فرایند عدالت ترمیمی موجب انزوای مجرم و در نهایت بزهکاری دوباره وی می‌گردد. خطر آسیب‌های حیثیتی ممکن است دامنگیر خانواده و بستگان بزهکار هم بشود. همین آسیب‌ها از زاویه‌ای دیگر در حق قربانی جرم و بستگان وی نیز می‌تواند صادق باشد.

این اصل مترقی که در اسناد بین‌المللی حقوق بشر از جمله ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۱ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و در سایر اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای به طور صریح پیش‌بینی شده است، گاهی از طرف برخی دولت‌ها مورد تعدی قرار گرفته و در نتیجه امنیت افراد در برابر دستگاه قضایی که از همه امکانات ایراد اتهام و محکوم کردن افراد برخوردار است، خدشه‌دار می‌سازد.

۱ - قطعنامه ۱۲/۲۰۰۲ شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل.

در نظام حقوقی ایران نیز این اصل به عنوان یکی از مسایل بنیادین در دو اصل ۱۶۵ و ۱۶۸ قانون اساسی و همچنین در ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری پیش‌بینی شده که این خود حاکی از توجه قانونگذار ایرانی به اهمیت و تأثیر اصل مزبور در تضمین حقوق و امنیت قضایی افراد است. با این حال اجرای این اصل با توجه به استثنائات نامناسبی که به آن وارد شده است دچار برخی تزلزل‌ها و ناهمگونی‌ها در نظام دادرسی کشور ما گردیده است.

در سال‌های اخیر با توجه به انتقاداتی که به تعریف علنی بودن دادرسی در حقوق ایران و چگونگی اجرای این اصل در دادگاه‌ها از طرف صاحب‌نظران و حقوقدانان صورت می‌گرفت و نیز به دلیل مطرح شدن شعارهای مبارزه با مفسدان اقتصادی از طرف دولت نهم، به ویژه از طریق اعلام اسامی مجرمان اقتصادی قبل از محکومیت قطعی، این اصل را با چالش‌های جدیدی در نظام حقوقی کشور مواجه ساخت. بدین سبب، قانونگذار جهت حفظ امنیت اقتصادی و افزایش اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری از رهگذر انتشار اسامی مرتکبان مفاسد اقتصادی و از بین بردن زمینه‌های اعمال نفوذ در روند رسیدگی به این نوع پرونده‌ها، خصوصاً از طرف صاحبان قدرت، در تاریخ ۸۵/۳/۲۴ قانون اصلاح تبصره ۱ ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ و الحاق سه تبصره به آن را تصویب کرد. البته قابل ذکر است که به دلیل تعارض هدف اولیه طراحان این اصلاحیه مبنی بر انتشار اسامی متهمان اقتصادی قبل از صدور حکم قطعی با اصول اساسی و بنیادین حقوق و نظریات جرم‌شناختی، اعلان اسامی به موجب قانون اصلاحی به بعد از صدور حکم قطعی موکول شد.

بنابراین با توجه به چالش‌های موجود در خصوص علنی بودن دادرسی، لزوم مطالعه و انجام تحقیق علمی در زمینه چگونگی اجرای اصل مذکور و بررسی پیامدها و نتایج آن بر حقوق کنشگران عدالت کیفری، بیش از پیش احساس می‌شود.

۱-۲- سابقه و ضرورت تحقیق

لزوم توسعه اجرای اصل علنی بودن در تمامی مراحل فرایند عدالت کیفری — به استثنای مواردی که غیرعلنی بودن بنا به شرایطی ضرورت پیدا می کند — نیازمند بررسی و تجزیه و تحلیل همه جانبه آن در برخورد با اصول دادرسی منصفانه و استثنائات آن می باشد که این امر در تحقیقات صورت گرفته در این حوزه بسیار کم مورد توجه قرار گرفته و اغلب به عنوان یکی از تضمین های حقوق دفاعی متهم مورد بررسی قرار گرفته است؛ در حالی که بسیاری از مباحث مهم این اصل در مواجهه با مسایلی همچون حقوق بزه دیدگان و اجتماع به بوتۀ فراموشی سپرده شده است. بنابراین لزوم انجام یک تحقیق جامع در این زمینه بیش از پیش احساس می شود. همچنین رفع برخی محدودیت های موجود در قانون آیین دادرسی کشور ما در زمینه رعایت این اصل، مستلزم انجام پژوهشی کامل در این بستر است که در تحقیقات صورت گرفته قبلی کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

از آنجایی که قوه قضائیه در حال تدوین لایحه قانون آیین دادرسی کیفری است، انجام چنین تحقیقاتی در جهت ارائه راهکارها و پیشنهادهایی در زمینه رعایت اصل علنی بودن دادرسی در لایحه جدید ضروری به نظر می رسد.

بررسی و تجزیه و تحلیل قانون اصلاح ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری و الحاق سه تبصره به آن براساس مبانی نظری اصل علنی بودن و معیارهای دادرسی منصفانه یکی دیگر از ضرورت های مهم انجام تحقیق حاضر است؛ و از آنجایی که از تصویب قانون مزبور حدوداً یکسال گذشته، پژوهش چندانی در این خصوص صورت نگرفته است و همین امر انجام یک تحقیق تحلیلی در مورد موضوع حاضر را ضروری می سازد.

۱-۳- سؤال های تحقیق

۱-۳-۱- مبانی نظری و توجیهات حقوقی اصل علنی بودن دادرسی کیفری و استثنائات آن

کدامند؟

۱-۳-۲- آیا رعایت اصل علنی بودن در همه مراحل رسیدگی اعم از تحقیق، دادرسی بدوی،

تجدیدنظر و فرجام لازم است؟

۱-۳-۳- آیا علنی بودن دادرسی علاوه بر حقوق متهم، حقوق بزه‌دیده را نیز تضمین می‌نماید؟

۱-۳-۴- آیا استثنائات ناظر به دادرسی علنی در قوانین ایران از همان شفافیت موجود در اسناد

بین‌المللی برخوردار است؟

۱-۴-۴- فرضیه‌های تحقیق

۱-۴-۱- حقوق متهم و مصلحت اجتماع مبانی نظری اصل علنی بودن دادرسی کیفری را

تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۲- سری بودن مرحله تحقیقات مقدماتی به لحاظ رعایت حقوق متهم، مغایر با اصل

علنی بودن دادرسی نیست و در مرحله فرجامی نیز علنی بودن رسیدگی ضرورتی ندارد.

۱-۴-۳- علنی بودن دادرسی علاوه بر تضمین حقوق دفاعی متهم، حقوق بزه‌دیده را هم تضمین

می‌کند.

۱-۴-۴- در قوانین ایران بعضی از استثنائات اصل علنی بودن دادرسی کیفری، مبهم و

غیرشفاف است.

۱-۵-۵- اهداف تحقیق

اهداف تحقیق عبارتند از:

- تشریح مبانی نظری پذیرش اصل علنی بودن دادرسی کیفری و استثنائات آن.

- تبیین حقوقی استثنائات وارد بر اصل علنی بودن دادرسی کیفری.

- بررسی امکان توسعه اصل مزبور به تمامی مراحل دادرسی کیفری.

- تأثیر این اصل بر حقوق کنشگران فرایند عدالت کیفری.

- بررسی و تجزیه و تحلیل مواد قانونی مربوط به این اصل در حقوق ایران.

۱-۶- روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر زمینه‌ای بوده و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای - کتاب‌ها و مقالات موجود به زبان فارسی، انگلیسی و عربی - و سایت‌های اینترنتی، اطلاعات و داده‌های مربوط به موضوع تحقیق را استخراج و جمع‌آوری کرده و سپس با یک روش توصیفی - تحلیلی، داده‌ها و یافته‌های به دست آمده را پردازش کرده و از این رهگذر با پاسخ به پرسش‌های مطرح شده در تحقیق، فرضیه‌ها را اثبات یا رد کرده‌ایم.

۱-۷- چهارچوب کلی تحقیق

تحقیق حاضر به چهار فصل تقسیم شده است. فصل اول (با توجه به آیین‌نامه نحوه نگارش پایان‌نامه‌های دانشگاه تربیت مدرس) به کلیات اختصاص داده شده است. در فصل دوم به بررسی تعاریف، تحولات تاریخی و مبانی نظری علنی بودن دادرسی پرداخته شده است. فصل سوم مقتضیات، معیارها و فواید علنی بودن دادرسی و تأثیر آن بر حقوق کنشگران عدالت کیفری مورد کنکاش قرار گرفته است و نهایتاً در فصل چهارم، اصل مذکور در اسناد حقوق بشر، فقه اسلامی و قوانین موضوعه ایران و نیز استثنائات وارد بر آن بررسی و تجزیه و تحلیل شده است.